

Hoezo verliefd op Emma Bovary?

Er was een tijd dat men de wetenschappelijke bestudering van de literatuur funest vond voor het lezen. Dat was veel te afstandelijk. Lezen wil zeggen met huid en haar betrokken zijn bij wat je leest, schrijft Rita Felski in haar boek 'Hooked'.

In het boek met de wel erg suffe titel *Door de jaren heen lezen* haalt Jaap Goedegebuure in zijn hoedanigheid van liefhebber, criticus en emeritus hoogleraar in de Nederlandse letterkunde in Leiden herinneringen op aan boeken en schrijvers. Het is een praatstoelverzameling van zo'n honderd stukjes, oorspronkelijk geschreven voor de website van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Een van de vuriger stukjes gaat over zijn liefde voor Emma Bovary, de romantisch-overspelige hoofdpersoon van Flauberts roman. Omdat hij aan de universiteit ook les over haar gaf had Goedegebuure intensief contact met haar. Hoe vaker hij met Emma verkeerde, schrijft hij, des te inniger kreeg hij haar lief. Aanvankelijk was die liefde nog gehuld in medelijden omdat hij met haar te doen had als slachtoffer van haar saaie plattelandsbestaan. Maar al ras veranderde ze in een heldin die voor haar verlangens opkwam. Het maakte ook indruk op Goedegebuure dat ze na de financiële catastrofe van haar echtgenoot haar laatste vijf francs niet angstvallig bij zich hield maar aan een bedelaar gaf. 'Dat is pas stijl!'.

Niet minder is de liefde die Goedegebuure voelt voor Maria Magdalena, de 'boezemvriendin van Jezus'. Een legende wil dat ze na de dood van Jezus in Frankrijk terecht kwam, wat de Fransen apprecieerden aangezien zij altijd wordt geassocieerd met gratie en koketterie, met mire, olie en parfums. Goedegebuure weet dat hij 'niet de enige is die aan haar rokken hangt', want vele kunstenaars hebben haar geschilderd, van Titiaan tot Jan van Scorel. Ze waren allemaal ontvankelijk 'voor het bouquet van wellust en devotie dat haar omgeeft'.

Wat zorgt er voor dat Goedegebuure zo voor Emma Bovary en Maria Magdalena valt? Waarom geeft hij zo hoog van ze op? Waarom sluit hij ze met enige ironie en pathetiek in zijn hart? Waarom laat hij zich zo door hen gevangen nemen? Dat is wat de Amerikaanse Rita Felski zich afvraagt in *Hooked*, haar boek over 'arts and attachment', over de manieren waarop men betrokken kan raken bij kunst, bij wat men leest, ziet of hoort. De beste vertaling vertaling van 'Hooked' is misschien 'Aan de haak geslagen': iemand wordt door een boek, televisieserie, een lied of een personage zo gevangen en meegesleept dat hij/zij er aan vastzit en het boek, film of lied steeds maar weer kan herlezen, zien of horen: men is hooked, er aan verslaafd. Dat gaat in gelijke mate op voor 'high art' en voor 'popular culture'

Hooked is een boek dat wil breken met de afstandelijke verhouding tot kunst. Ze breekt met het gedistancieerde lezen dat in Amerika, maar ook aan Europese universiteiten, lange tijd in zwang was. Dat was het lezen aan de hand van theorieën, van structuralisme, postmodernisme, deconstructivisme, Culturele Studies of Nieuw Historisme. Het boek wil blootleggen hoe emoties, stijl, ideeën, personages, eigenschappen, conflicten,

temperamenten, daden en karakters ons in romans of films aantrekken.

Jaap Goedegebuure zou in een langere verhandeling kunnen onderzoeken wat zijn liefde voor Emma Bovary opwekt: haar verlangen naar een groots en meeslepend leven, de spanning bij het overspel, haar overgave, de manier waarop ze zowel naïef als sluw is? Hij zou erkennen dat ze een beetje pathetisch is, maar dat zou hij juist wel aantrekkelijk kunnen vinden. Zeker is dat Goedegebuure (met de nodige ironische melancholie) een zwak voor Emma heeft omdat ze een poging heeft gedaan om voluit te leven. Hij heeft affiniteit met haar streven en, laten we dat niet vergeten, met de sublieme manier waarop Flaubert die affiniteit oproept. Emma zou hem koud hebben gelaten als het verhaal op een tweederangs manier was verteld.

Felski keert terug naar de basis van de esthetische ervaring die het lezen van een boek, het zien van een film of een kunstwerk kan zijn. Op een affectieve, betrokken manier lezen (om het daar even bij te houden), is reageren met mededogen, herkenning, ergernis, woede, identificatie of solidariteit. Maar ook betrokken raken bij de morele, intellectuele, sociale en politieke aspecten van een roman. Het gaat dan om verwickelingen omtrent ideeën, standpunten, obsessies en overtuigingen. Door de indringende manier waarop de schrijver het aanpakt wordt de lezer daar een onderdeel van. Hij moet tijdens het lezen zijn eigen gezicht tonen, een standpunt innemen. Hij gaat er niet van slapen omdat het boek hem blijft bezighouden: hij gaat met dat boek naar bed en staat ermee op.

Het voor de hand liggende bezwaar van deze manier van lezen is dat het al gauw oppervlakkig en impressionistisch wordt. Het gaat

vaak om 'indrukken' en emoties. Felski wil natuurlijk dat het meer is, zonder dat affectieve, impressionistische kwijt te raken. Ze maakt daarom veel werk van wat men de geschiedenis, de achtergrond of de context van iemands voorkeuren kan noemen. Een deel van de verklaring waarom Goedegebuure zo houdt van Emma zou kunnen zijn dat hij zich, anders dan Emma, succesvol heeft ontworsteld aan een saai calvinistisch Zeeuws dorp.

Er kleven zonder meer grote voordelen aan deze manier van het ondergaan van kunst, maar Felski manoeuvreert zich ook in het vaarwater van het positieve denken: dan valt het woord 'verbinden' als vertaling van 'attachment' en gaat alles in het teken staan van 'verbinden' en is 'ontbinden' verleden tijd. Emoties krijgen helemaal een prominente plaats wanneer Felski als een van de gevolgen van het afscheid van de gedistantieerde kunstbeschuwing '*the affective turn*' noemt, de wending naar het affectieve, het emotionele. De kunst moet dan voor een positieve affectieve 'verbinding' gaan zorgen, wat op een verarming van de esthetische ervaring neerkomt. Kunst, literatuur is er juist om ook met lastige, negatieve emoties kennis te maken.

Als het om betrokkenheid bij kunst en literatuur gaat bevat *De lezende mens*, het boek van Ruud Hisgen en Adriaan van der Weel over 'de betekenis van het boek voor ons bestaan' het opmerkelijke hoofdstuk 'Diep lezen is diep denken'. Als er iets niet in de gratie is momenteel dan is het diep lezen en diep nadenken. Hisgen en Van der Weel trekken zich hier niets van aan en houden een overtuigend pleidooi voor een betrokken manier van lezen: het nieuwsgierige lezen, aandachtige lezen, teruglezen, doorlezen, herlezen, herkauwend lezen en nadenkend lezen. 'Diep lezen' noemen ze 'de ultieme vorm van lezen omdat die ons denken het beste scherpt'. Diep lezen betekent begrijpen dat naast het

oppervlakkige lezen het afdalen in een boek wordt beloond met toenemende kennis en inzicht: 'Diep lezen is het beklimmen van een trap, sport voor sport, trede voor trede'. Zij denken daarbij niet alleen aan filosofie en literatuur, diep lezen leent zich voor elke tekst. *De denkende mens* bestrijkt alle manieren van lezen en gaat over alle soorten tekst. Het lezen van het computerscherm, heeft hun onderzoek uitgewezen, is minder serieus lezen. Het zet zich minder vast in je hoofd, het beklijft niet zo goed als een gedrukte tekst. Hisgen en Van der Weel nemen in alles een voorbeeld aan Spinoza's *Tractatus de Intellectus Emendatione*, zijn 'Verhandeling over de verbetering van het verstand'. Zij zijn duidelijk *hooked*, aan de haak geslagen door het lezen en het genot van diep lezen.

Door de jaren heen lezen door Jaap Goedegebuure is uitgegeven door In de Knipscheer.

Hooked. Art and Attachment door Rita Felski is uitgegeven door The University Press of Chicago.

De denkende mens door Ruud Hisgen & Adriaan van der Weel is uitgegeven door Atlas Contact.